

Safet Sijarić, "ROD I DOM",
Bosanska riječ,
Tuzla 1999.

SUSRET S VREMENOM U KOJEM SE ZNAO RED

U vremenu općeg haosa u izdavaštvu u Bosni i Hercegovini, roman Safeta Sijarića zadobio je pojačani publicitet zahvaljujući, kako je u nas i uobičajeno posljednjih godina, izvanknjiževnim elementima. Naime, kao što je našoj javnosti poznato, ovaj je roman osvojio prvu nagradu na Konkursu za najbolji roman 1998. godine Soroš fondacije - otvoreno društvo BiH. Međutim, kada je Sijariću trebalo uručiti nagradu, ispostavilo se da ovaj romanopisac koji se školovao i živi u Sarajevu, nema bosansko državljanstvo. Ova formalnost bila je razlog što mu je nagrada oduzeta.

Nadamo se da će, vremenom, ova činjenica biti povod za prisjećanja bošnjačkih tužnih nespo razuma jer nije ovo mjesto da razvijamo temu kako neki umjetnici, daleko manjeg potencijala nego li je Safet Sijarić, bez poteškoća dobivaju državljanstvo nekih zemalja, iako im život u matičnoj državi ni izbliza nije težak kako je to slučaj sa ovim bošnjačkim piscem.

Opet, imajući nekih saznanja o toliko tužnih sudbina pisaca iz različitih krajeva svijeta, ostaje nam zaključak da, u inače surovim zakonima pojavljivanja i funkcioniranja književnih djela, literatura ipak na kraju izražava radost ili tugu. Ovoga puta možemo, bez straha da griješimo, reći - bošnjačka literatura bogatija je za jedan izuzetan književni tekst a sve ostale okolnosti vremenom bivaju dio blijedog ili nikakvog sjećanja.

Dakle, posljednji roman Safeta Sijarića, rođenog 1952. godine u Godijevu kod Bijelog polja "*Rod i dom*" treće je njegovo djelo ove vrste. Naime, ranije je objavio romane "*Vučija gora*" i "*San o dragom kamenu*". Studij književnosti završio je u Sarajevu, a godine agresije na BiH proveo je u Novom Pazaru da bi se poslije Dejtonskog sporazuma nastanio u gradu u kojem je studirao.

Iz kratke biografije ovoga pisca uočljivo je da poznaje književnost. Nema sumnje da mu je poznato da je roman kao vrsta već duži period razbio fab-

ulu ili je ona kao linearno pravolinijski slijed prava rijetkost posljednjih pedesetak godina. A, ipak, Sijarić progovara na klasičan način, realizirajući tekst u krajnjoj rezultanti, posve moderan. Izostavljajući precizna vremenska određenja Safet Sijarić priziva red koji je, bez sumnje, postojao a kojeg nema čak ni u blijedim ostacima. I upravo ta linija u romanu je u mnogo čemu fascinirajuća. Pisac povezujući vrijeme sadašnje (činjenicom da piše na prijelazu iz jedne ere u drugu) sa vremenom koje poznamo još iz priča onih koji su odavno svoj život preselili u sjećanja, kroz jedan čvrst, arhaičan jezik ili, bolje rečeno, jezik koji je nepotreban redu koji je uspostavljen među likovima realizovanim u ovom romanu. Jezik (za jezičke sladokusce sočan i bogat, obilan u mjeri koja se ponekad učini hiperbolisanom) za funkcioniranje zajednice je dekorativnog karaktera i služi više da se, u susretima ljudi koje različite potrebe upućuju jedne na druge, popuni praznina koju šutnja ponekad može ostaviti a inače njime se baš ništa ne govori. U tim zajednicama sve je jasno. Mjesto svakog člana porodice precizno je određeno samim rođenjem pa sve do njegove smrti.

Taj čvrsti sporazum, ispisan dugim godinama življenja kroz iste forme, ogleda se na svakom koraku. Namjera nam je kroz nekoliko fragmenata pokazati kako se realizuje jedan od događaja u spomenutim zajednicama - ženidba/udaja.

Kada se čuje da je djevojka stasala za udaju a glas pronosi neko iz njene rodbine, odabrani članovi porodice zainteresovane za djevojku se okupe i: "*Te tako u kući staroga Islama počne vijećanje. Ot kojija jo' je majka. Ot kojija je, opet majka njojna.*"

A-ha. A otklen 'vo beše, bogoti, Ahmetova majka? Pretreslo se sve pod bogom, do utančine. Da se nije otkut, je li, svoje. Da him nije ko šta bolovo. A kad se pokazalo da sa te strane, čuješ, nema baš nikakve smetnje, cura je smjesta obilježena. - E taman ćemo, valaha, nju. Ako Bog da. - I odmah nastupi savjetovanje kako da se čora ta izvadi. 'Vako ćemo i 'vako."

Iza toga nastupa neko iz mladoženjine rodbine: "Najprije su fino, preko njihove odive, pitali Ahmetagu (djevočinina oca) kabuli l' kuću Islamovu za prijateljsku. Selima je to pitanje doturila preko svoje drúge, Ahmetaginice."

Nastupa spremanje prosaca u kuću djevočininih roditelja gdje je otac taj koji donosi procjenu i konačnu odluku: "Oprezno kao preko živa insana, zakorači Osmanaga (najugledniji čovjek u selu mladoženje) preko praga; ostala dvojica isto tako za njim. Sprovedoše ih domaći u sobu, musafirsku, gdje su već bili zasjeli Ahmetovi burazeri, sva četvorica, i Smajl, i Hazir, i Nezir, i Hamza, svi, pa još poneko od bližih rodaka. Čalma do čalme, ćulaf do ćulafa. Poskakaše. Posadiše goste, izrukovaše se s njima, lijepo u postečije, među šiljteta, podmetruše im jastuke da se uslone, vezene. Soba zastrta ćilimom, nasred sobe mangal sa pristavljenom džezvom, okolo su hawle sa bakrenim i srebrenim sudem, a na zidu vučije i medujeđe krzno, te oružje - sablje, noževi, kremenjače, levori."

Prosci donose odluku da razjasne konačan razlog svog dolaska: 'E pa evo da reknemo', premjesti se Osmanaga spremno. Bismila i Rahman i Rahim. I poče. 'Alahu menemrile', izgovori glasno, da bi zvučalo kao prvi put u vijeku izgovara, a ne stoti put ponavlja. 'Pejgamberi kaulile', dodade. 'Mi smo došli s

Božijim adetima, kao što su radili, birvaktile, i naši pejgamberi stari, da ni date vašu šćer Pašemu za našega Bećira, za Islamova sina. Ako je Alah reko i ako je sudbina, da se sprijateljimo i da bidnemo dostovi 'voga i 'noga svijeta."

Kada se domaćin, poslije ozbiljnih i uobičajenih dogovora u porodici, odluči dati pozitivan odgovor proscima, zna se ko saopćava ozbiljno donesenu odluku: "E, dostovi", poče najstariji među njima, Ahmetov burazer Smail, riješismo. Da je damo. Jes' joj joj porano, al'a eto, taka bi sudbina."

Reakcija prosaca kao i njihovih domaćina je poznata, ponavlja se ceremonijal i riječi poznate kroz vijekove: "Poskakaše prosci na noge - diž' se! Al' ne da s' obuju, d' idu, no da s' izgrle s novijem prijateljstvom.

- Hairli bilo prijatelji!
- Haj'... Nek bidne sa hairom.
- Ako Bog da
- Inšala
- Halalite
- Halalosum."

Sa ovim je jedna faza procesa udaje/ženidbe završena. I ostali detalji su utvrđeni i ništa se ne prepušta slučaju niti improvizaciji. Red, tako potreban vremenu u kojem živimo i situacijama u koje svakodnevno ulazimo, prisutan je na svakom koraku: "Istoga dana određeno je ka' tačno da se dođe za devojkju. I uzet je zvač i nastupilo je sazivanje svadbe i svatova. Selam vi je Islam da mu odete, tad i tad, u svatove i na svadbu, ženi sina."

Kada je sve uređeno ko ide, kako se oprema i kako će se ponašati da bi se ispoštovao dogovor: "Onda je osvanuo dan za svatove. Oni su otud ispraćeni s pjesmom. Hajte, hajte, kićeni svatovi, dove'te nam lijepu nevjestu, da donese sunce u njeđarce, da ogrije derdek mladoženji, da ogrije vrata i

kaldrme..."

Zanimljiva je slika koju pružaju svatovi pristigli u avliju kuće iz koje će odvesti mladu: "Kad se sljegoše u avliju, tu sve zablista od čohe i kadife, sukna i svile, od širita i vezova, od srebra i zlata, od zajapurenih obraza i ponosito uzdignutog čela, od glatkih perćina i meraklijski išćešljanih konjskih griva i repova, od konjske opreme i nakita, te sjajnih konjskih prsa i sapu.

Vri od ćulafa, šalova i čalmi, od fesova sa nemirnim kićankama, šamija sa grošima i s ojicama, trepti svila, svitkaju dukati, poigrava griva sa neobuzdanim sedlanicima i vijju im se dugi repovi. Ljepota pogledati."

Protokol se nastavlja: "Izučila se po ručku dova. Posjedilo se još neko vrijeme, opet uz duhan i kavvu, razgovarajući, i grabeći se ko će kog prije ponuditi kutijom, domaći svatove ili svatovi domaće. Svega je bilo, samo jedno je nedostojalo: igralo se i pjevalo nije - to je danas u Ahmetovoj kući bilo zabranjeno (po ranije utvrđenom dogovoru o.p.)"

Mlada odlazi u novi dom. I u novoj kući sve se odvija po dogovoru i utvrđenim pravilima. Zanimljivo je ponašanje mlade prvog jutra u kući mladoženje. "Neki sat kasnije nevjesta je, čista i uredna - sada sa onim iskustvom što je čini ženom - ugrabila ibrik i peškiri i stala posipati poustajalom ljudstvu, od najstarijeg do najmlađeg, da se umije, a kad se sve umilo i ubrislo, navalila je pritrćavati i ljubiti ruke."

Tako započinje život mlade u novom domu. U ovom romanu dat je težak i tegoban život žene u kući u kojoj se našla. Poteškoće narastaju. Pisac je pribavio čitaočevu naklonost za glavnu junakinju romana tako da se na njenu odluku da napusti dom i vrati se u rod gleda sa odobra-

vanjem. No, po dolasku u rod gdje ne zatiče oca nastupa tajac. Šta će biti s njom niko ne priča do dolaska oca - glave kuće. Na pokušaj kćerke da objasni razloge svoje odluke otac jednostavno kaže: “Čemu priča?!”

I upravo ovaj detalj otkriva najveći broj zakona koji prate zajednicu u kojoj vlada red. Čemu priča kad se sve zna. Rastava razorno djeluje na zajednicu i stvara pukotinu za njenu konačnu razgradnju. Muka pojedinca je manje zlo nego nagrizanje šire zajednice. Zato je postupak braće, koliko god grub, logičan i prihvatljiv. Održavanje reda ima svoju cijenu: “U avliji, već ohlađena Kulaša je dočeka hržući. I kao da pokaza glavom ka vratnici, koja bijaše otvorena. - Penj’ se! - zapovjediše braća, zakrvavljenih očiju. Poslušala je bez riječi. Skinula dizgin s kolca i bacila se u sedlo. Učvrsti se u njemu, namještajući noge u uzengije. ‘Lista’, lista’ goro, kuka’ kukavice...’ naviralo je u njene misli. ... Konji njenih burazera također su bili spremni. I u isti mah, kao po dogovoru, hitnuše se braća na njih. ...Ni majka njena nije mogla gledati, ona je stajala u sobi nepomično kao direk, i u sebi mrmorila. Ni surovi otac nije gledao, on je sjedio na tronošću i pušio, smrknut kao nikad. Nije gledalo ni ostalo roblje i prisutno rođaštvo, koje bijaše poleglo nijemo po podu.

...Stigoše je, uz oštre fijuke, još dva-tri, nemilosrdna udarca, takva da se od nje, ka krilati skakafci, odlomiše lomatici. Životinja pod njom haknu, prestravljena. Zagrabi sokakom... Ali braća na svojim konjima pristižu, upravljajući ka Sušici. ...I svi u kući i u plemenu su, videći to, znali...”

Dalje je sve poznato. Nama se posebno interesantnim čini podatak da su svi u plemenu znali. Red se ne prekida, ne napušta se ustaljeni zakon koji čuva zajednicu pa makar se, s vremena na vrijeme, plaćala visoka cijena.

Dakle, roman Safeta Sijarića, napisan u vremenu u kojem živimo traga za formama koje su bile brana haosu i neredu. Onima koje su bile spremne suočiti se sa različitim nasrtajima sa raznih strana. Moglo se to iz razloga što je svakom članu te zajednice bilo tačno određeno mjesto i niko se nikom nije mijesao u prava a svoje obaveze je morao ispunjavati svako. Zato nam ovdje ne smetaju atribucije “svi i svako” jer je tako zaista bilo. Kada glava kuće kaže: “Čemu priča?”, najviše je rečeno.

Iako smo odabrali, nadamo se dominantnu putanju kroz djelo “Rod i dom” bilo bi pomalo nepravredno ne reći nešto o samom naslovu romana.

Već u uvodu u roman pisac konstatuje (kroz priču kolektiva): “A kako se žensko nauči u

rot, ‘nako će se postaviti i u dom.’” Ova rečenica koja kao da se utapa u gusto tkivo kazivanja, ipak je izdvojena u naslovu. Sadržana u uvjerenju da djevojka dobro odgojena i dobra ponašanja u vlastitoj kući - rodu isto se ponaša u kući u koju udajom stiže - dom. To mora biti signal za činjenicu da je, opet po uvjerenju kolektiva, ključni direk svake kuće zapravo žena, bez obzira kako se nekima i ponekad, njena uloga činila marginalnom ona je taj stup od kojeg zavisi stabilnost svake porodice, a time, u ovako uređenim zajednicama, i šireg okruženja.

Dalo bi se govoriti i o drugim mogućim značenjima koja iz naslova isijavaju. Neki će ga čitati kao neku vrstu kontrasta; kako stvari funkcioniraju u romanu nema se ni roda ni doma, ili pak rod nije u vezi sa domom itd., itd., ali to je već u domenu drugog i drugačijeg pristupa romana.

Naša namjera je bila da prepoznamo red koji je postojao među ljudima a koji je u naletu “savremenih civilizacijskih tokova” razgrađen. Ne mislimo da je poruka neprihvatanje tehnoloških i drugih naučnih dostignuća. Naprotiv, samo što svako vrijeme traži napor da se novim formama reda uokviri novo vrijeme.

A toga tako nedostaje!? **m**

Mirzet Hamzić